

درس هفتم

نواسخ

نواسخ : به معنی نسخ کننده و برهم زننده می باشد و بر ابتدای جمله ی اسمیه وارد می شود و تغییراتی در ارکان جمله ی اسمیه ایجاد می کند و جمله را نیز در انتها اسمیه باقی می گذارد.

- انواع نواسخ
- ۱. افعال ناقصه
 - ۲. مروف مشبیه بالفعل
 - ۳. لای نفی جنس

افعال ناقصه

دسته ی اول نواسخ، «افعال ناقصه» هستند که بر ابتدای جمله ی اسمیه وارد می شوند و مبتدا را تبدیل به اسم فعل ناقصه (با اعراب مرفوع) و خبر را تبدیل به خبر فعل ناقصه (با اعراب منصوب) می کنند که عبارت اند از : کان (بود) - صار (شد) - لیس (نیست) - أصبح (شد، گردید) - مادام (مادامی که) - مازال (بیوسته، همیشه)

جمله ی اسمیه ← مبتدا و مرفوع + خبر و مرفوع
 در حضور فعل ناقصه ← اسم فعل ناقصه و مرفوع + خبر فعل ناقصه و منصوب

مثال : المسلم عالمٌ. ← کان المسلم عالمًا.

اسم کان خبر کان
 مرفوع منصوب

تمرین :

- ۱) ابوک المسلم یدهبُ إلى المسجد. ←
- ۲) المسلمون منتصرون. ←
- ۳) المسلماتُ منتصراتُ. ←
- ۴) هم مسلمون. ←

نکات تکمیلی افعال ناقصه

۱) زمانی که در جمله‌ی اسمیه مبتدا ضمیر منفصل رفعی (هو، هما، هم، هی و...) باشد، در حضور افعال ناقصه این ضمائر تبدیل به ضمیر متصل رفعی موجود در صرف فعل (کان، کانا، کانوا، کانت و...) می‌شوند. دقت کنید این ضمائر موجود در صرف فعل نقش اسم فعل ناقصه را نیز می‌پذیرند.

مثال: أَنْتُمْ مَسْلُومُونَ. (صار) ← صِرْتُمْ مَسْلَمِينَ.

اسم صار خیر صار

۲) یادآوری قاعده تشابه: اسم فعل ناقصه در فعل ناقصه کاملاً متشابه با فاعل در فعل معلوم می‌باشد؛ لذا تمام ویژگی‌ها و نحوه‌ی پیدا کردن اسم فعل ناقصه، مانند فاعل می‌باشد. بنابراین برای پیدا کردن اسم فعل ناقصه، ابتدا فرض کنید که به دنبال فاعل می‌گردید و با استفاده از ویژگی‌های فاعل، آن را پیدا کنید. در انتها، آن را اسم فعل ناقصه می‌نامیم. برخی ویژگی‌های اسم فعل ناقصه عبارت است از:

۱. مرفوع باشد.

۲. دارای سه نوع است:

- ضمیر بارز
- اسم ظاهر
- ضمیری مستتر

۳. بعد از فعل ناقصه می‌آید.

۴. یکتا است.

۵. در جنس با فعل ناقصه تطابق دارد.

برای پیدا کردن آن در صیغه‌های ۱ و ۴ باید از قاعده‌ی عرب (۲) (× - /) استفاده کنیم.

مثال: کَانُوا (مَلْتَزِمِينَ - مَلْتَزَمُونَ) كُنْ مَسْلَمًا.

اسم کان مرفوع خیر کان منصوب فعل امر. اسم کان ضمیر مستتر هو

۳) یادآوری: در مورد نحوه‌ی صحیح آوردن فعل (جمع - مفرد) در ابتدا یا وسط جمله به نکته‌ی زیر دقت کنید:

الف) فعل در ابتدای جمله: فعل + کننده‌ی کار

حتماً مفرد می‌آید و در جنس با کننده‌ی کار تطابق دارد.

ب) وسط جمله: کننده‌ی کار + فعل

هم صیغه با کننده‌ی کار می‌آید.

مثال: الشَّجَرَاتُ (مَادَامَت - مَادَامَتَا - مَادَامَا) مَشْرَتِينَ.

مثنی مؤنث وسط جمله ← هم صیغه خبر مادام و منصوب

خبر مقدم در حضور افعال ناقصه :

از آنجا که آمدن افعال ناقصه در ابتدای جمله، جمله را اسمیه باقی می‌گذارد، بنابراین در حضور افعال ناقصه نیز می‌توانیم خبر مقدم داشته باشیم که در این شرایط خبر مقدم را محلاً منصوب می‌کنند و اسم مؤخر را مرفوع می‌گذارند.

تمرین : عبارت مناسب را انتخاب کنید.

كان في البيت (تلميذاً - تلميذاً) .

كان له (حكيماً - حكيمٍ) .

ليس عندي (ذرةً - ذرة) .

➤ تذکر! دیدن یک شبه جمله، ذهن ما را به سمت خبر مقدم می‌برد.

تمرین : جملات زیر را تحلیل کنید.

أصبحت الأوضاع مناسبة.

أصبحت الأوضاع مناسبة.

حروف مشبهة بالفعل

دسته‌ی دوم نواسخ حروف مشبهة بالفعل هستند که ابتدای جمله‌ی اسمیه وارد می‌شوند و مبتدا را تبدیل به اسم حروف مشبهة و منصوب و خبر را تبدیل به خبر حروف مشبهة و مرفوع می‌کنند، بنابراین از این پس آنها را حروف مشبهة می‌نامیم و آنها عبارتند از : إن (قطعاً) - أن (که) - كأن (گویی) - لکن (اما) - لعل (شاید) - لیت (ای کاش)

همه‌ی مرفوع مشبه تشدید دارند، ای کاش = لیت هم تشدید داشت! 😊

جمله‌ی اسمیه ← مبتدا و مرفوع + خبر و مرفوع
در حضور حروف مشبهة ← اسم حروف مشبهة و منصوب + خبر حروف مشبهة و مرفوع

تمرین : جملات را با حروف مشبّهه بازنویسی کنید.

- ← أبوك المسلمُ يذهبُ إلى المسجدِ. (إنَّ)
- ← المسلمون منتصرون. (أَنَّ)
- ← المسلماتُ منتصاتُ. (كَأَنَّ)
- ← أنتم مسلمونَ. (ليت)

نکات تکمیلی حروف مشبّهه

۱) هر گاه مبتدا در جمله‌ی اسمیه ضمیر منفصل رفعی (هو، هما، هم، هی و...) باشد، در حضور حروف مشبّهه، این ضمائر تبدیل به ضمیر متصل نصبی (ه، هما، هم و...) می‌شوند. دقت کنید که این ضمائر متصل نصبی همواره نقش اسم حروف مشبّهه بالفعل را می‌پذیرند.

مثال : هی مسلمةٌ. ← إنها مسلمةٌ.

۲) فبر مقدّم در مضمور مرفوع مشبّهه

دقت کنید اولاً دیدن یک شبه جمله بعد از حروف مشبّهه ذهن ما را به سراغ خبر مقدّم می‌برد که در این صورت، شبه جمله‌ای که بعد از حروف مشبّهه می‌آید، خبر مقدّم و محلاً مرفوع و اسم نکره بعد از آن، اسم مؤخر و منصوب محسوب می‌شود.

مثال : إنَّ له (حكيمٌ - حكيماً) لعلَّ عندي (ذرةٌ - ذرةٌ)

ما كآفه : یکی از انواع «ما» می‌باشد که دقیقاً بعد از نواسخ (عموماً بعد از إنَّ و أنَّ) می‌آید و خاصیت آنها را از بین می‌برد و جمله را به اسمیه ساده (مبتدا و خبر) تبدیل می‌کند و این «ما» حرف محسوب می‌شود.
إنَّ المسلمینَ منتصرونَ. ← إنما المسلمونَ منتصرونَ.

۳) تلفیق افعال ناقصه و مرفوع مشبّهه

..... ← إنَّ المسلمینَ كانوا يذهبون إلى المسجدِ.

..... ← إنها مسلمةٌ

لای نفی جنس

دسته‌ی سوم نواسخ «لای نفی جنس» می‌باشد که عملکرد آن کاملاً شبیه حروف مشبّهه می‌باشد. اما اسم لای نفی جنس

ویژگی های منحصر به فردی دارد که به توضیح آنها می‌پردازیم : لا خیرَ موجودٌ فی العبارة.

ویژگی های اسم لای نفی جنس

- ۱) اسم لای نفی جنس به هیچ عنوان ال و تنوین نمی‌پذیرد.
- ۲) اسم لای نفی جنس به هیچ عنوان معرفه نمی‌باشد یعنی اسم لای نفی جنس، «ضمیر، اسم اشاره، موصول و از همه مهمتر معرفه به اضافه» نیست.
لا مفتاح الغیب موجودٌ. ×
- ۳) از آنجا که جایگاه اسم لای نفی جنس یک جایگاه مبنی می‌باشد، بنابراین هر اسمی که در این جایگاه قرار می‌گیرد، به واسطه ی بودن «لا» مبنی می‌شود. لذا اسم لای نفی جنس همواره «مبنی بر فتح» و محلاً منصوب خواهد بود.
خیر معرب ← لا خیرَ موجودٌ فی الأمر.
مبنی بر فتح و محلاً منصوب
- ۴) نکته‌ی ترجمه‌ی لای نفی جنس به صورت «هیچ نیست.» می‌باشد.
- ۵) بین لا و اسم لا هیچ گاه فاصله نمی‌افتد، بنابراین در لای نفی جنس خبر مقدم به هیچ عنوان نداریم.
- ۶) گاهی اوقات خبر لای نفی جنس می‌تواند از جمله حذف شود. این اتفاق در شرایط زیر می‌افتد:
الف) اگر بلافاصله بعد از اسم لا، حرف اِلا بیاید. لا + اسم لا اِلا
ب) بلافاصله بعد از اسم لا، جمله تمام شود. لا + اسم لا.

مثال: لا الهَ اِلا الله. لا باسَ .
اسم لا خبر محذوف اسم لا خبر محذوف

لا حولَ و لا قوةَ اِلا بالله.

انواع «لا»

- لا نهی (لا + فعل مضارع مجزوم) ← نرو - نباید برود (عامل)
- لا نفی (لا + فعل مضارع مجزوم نیست)) ← نمی‌رود (غیر عامل)
- لای نفی جنس (لا + اسم منصوب) ← هیچ نیست. (عامل)
- لای عطف (..... لا) ← اولی است نه دومی (غیر عامل)
تبعیت اعراب
هو صادق لا کاذب.
عامل و غیر عامل :